

УДК 37.3:5:001

Галина ФІЛЬ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, заступник декана з наукової роботи та міжнародної співпраці факультету початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) fillgalja@rambler.ru

Марія ЖИГАЙЛО,

студентка факультету початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич), mariazh@mail.ru

ІНТЕГРОВАНЕ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ ЗА ГАЛУЗЯМИ ЗНАНЬ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

У статті акцентовано увагу на проблемі інтегрованого вивчення предметів гуманітарного циклу за галузями знань у початковій школі; обґрунтовано переваги інтегрованих уроків над традиційними; представлено модель інтегрованого вивчення предметів гуманітарного циклу за галузями знань у початковій ланці освіти.

Ключові слова: інтеграція, інтегрований урок, інноваційна технологія, педагогічна технологія, модель, гуманітарний цикл, ефективність, зміст освіти.

Літ. 14.

Halyna FIL,

Ph.D. in Philology, Associate Professor of Philological Disciplines and Teaching Methods in Primary Schools Department, Deputy Dean for Research and International Cooperation of the Primary Education Faculty, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) fillgalja@rambler.ru

Maria ZHYGAILO,

student of Primary Education Faculty, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) mariazh@mail.ru

INTEGRATED STUDY OF THE HUMANITIES SUBJECTS AS AN IMPORTANT PREREQUISITE FOR THE MODERN SCIENCE DEVELOPMENT

This article deals with the integrative lessons advantages over the traditional ones. The model of humanistic cycle subjects in the primary school is present.

Key words: integration, integrative lesson, innovative technology, pedagogical technology, the model, humanistic cycle, the effectiveness, the education content.

Ref. 14.

Галина ФІЛЬ,

кандидат филологических наук, доцент кафедры филологических дисциплин и методики их преподавания в начальной школе, заместитель декана по научной работе и международному сотрудничеству факультета начального образования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) fillgalja@rambler.ru

© Філь Г., Жигайло М. Інтегроване вивчення предметів гуманітарного циклу за галузями знань як важлива передумова розвитку сучасної науки

ИНТЕГРИРОВАННОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДМЕТОВ ГУМАНИТАРНОГО ЦИКЛА КАК ВАЖНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ

Статья посвящена проблеме интегрированного изучения предметов гуманитарного цикла в начальной школе; предложена модель интегрированного изучения предметов гуманитарного цикла.

Ключевые слова: интеграция, интегрированный урок, инновационная технология, педагогическая технология, модель, гуманитарный цикл, эффективность, содержание образования.

Лит. 14.

Постановка проблеми. Глобальне завдання сучасної початкової школи – створення умов для повноцінного цілісного розвитку особистості дитини, її самореалізації. Дисциплінарна організація знань, що відповідала певному історичному етапові, нині поступається місцем новій – проблемній. Одним із перспективних напрямків удосконалення змісту освіти взагалі та початкового навчання зокрема є інтегроване вивчення предметів за галузями знань [13, 87].

Аналіз досліджень. Тенденція уваги до проблеми інтеграції як інноваційної педагогічної технології, започаткованої К. Ушинським та В. Сухомлинським, значно розширилася й поглибилася в дослідженнях українських учених І. Беха, Л. Варзацької, М. Вашуленка, І. Волкової, М. Іванчук, О. Савченко, Н. Світловської та ін. У їхніх роботах схарактеризовано основні теоретичні положення цієї проблеми, однак принцип інтеграції ще недостатньо відображений у чинних програмах, підручниках та навчальних посібниках, зокрема відсутні методичні рекомендації щодо впровадження інтегрованого вивчення предметів гуманітарного циклу.

Мета статті – довести ефективність інтегрованого вивчення предметів за галузями знань у початковій ланці освіти; представити модель навчального посібника «Рідне слово в рідній школі. Інтегроване вивчення читання та української мови для другого класу».

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямком оновлення навчально-виховного процесу в початковій школі є інтегроване вивчення предметів за галузями знань. Такий розвиток науки передбачав ще В. Вернадський. Справа в тому, – зазначав він, – що ріст наукового знання ХХ століття швидко стирає межі між окремими науками. Воно дедалі більше спеціалізується не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з іншого – охоплювати його з усіх точок зору [4, 54].

Питання інтегрованого вивчення навчальних дисциплін знаходило своє висвітлення у працях К. Ушинського та В. Сухомлинського. Так, наприклад, К. Ушинський вважав, що розвивати мову окремо від думки неможливо, що мова не є щось відокремлене від мислення, а, навпаки, є його творіння, розвивати ж слово перед думкою навіть шкідливо, бо читання і запис слів, не підкріплений конкретними уявленнями і образами, веде до формалізму.

Більш вдалою була інтеграція за різними видами діяльності, яку запровадив В. Сухомлинський у шістдесятих роках, проводячи уроки мислення в природі, які вклю-

чали синтез знань з рідної мови, розвитку мовлення, читання і природознавства. Він рекомендував цілісне сприйняття навколишнього світу через уяву, розвиток мислення і мовлення, вважаючи, що мислення серед природи сприяє кращому засвоєнню рідного слова в усіх його барвах, виражальних засобах, що збагачує пам'ять дитини, сприяє її успішному розумовому розвитку.

Сьогодні проблему інтеграції різноаспектно досліджують психологи, педагоги, методисти, учителі-практики. Серед них М. Вашуленко [2; 3], А. Зимульдінова [5], М. Іванчук [6], Ю. Колягін [8], О. Рудницька [12], Н. Світловська [14], А. Канищенко, Г. Ткачук [15] та ін.

У методичній літературі існує ряд дефініцій поняття "інтеграція". Згідно з однією з них, інтеграція – це «взаємне узгодження завдань окремих програм, щоб усунути дублювання, з одного боку, та створити умови для поглибленого засвоєння навчального матеріалу – з другого. Інтегрування завдань з різних предметів на змістовому, мотиваційному та процесуальному рівнях позитивно перебудовує весь навчальний процес, сприяє поєднанню в одному шкільному предметі узагальнених знань і вмінь, які раніше формувалися розрізнено – у двох або кількох предметах» [3, 14].

І. Бех стверджує, що сьогодні інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Інтеграція розглядається як вимога об'єднання у ціле будь-яких частин чи елементів і вважається необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого можна створювати в учнів цілісну картину світу [1, 5].

О. Савченко зазначає, що в дидактиці з'являються інтегровані уроки, які об'єднують матеріал з кількох предметів, що мають спільну тематику. Такий підхід спрямований на організацію різнобічного пізнання предметів, явищ, понять, які мають цілісний характер. Вони передбачають об'єднання на основі навчального матеріалу з декількох дисциплін [13, 292].

Запровадження інтегрованого курсу, як підкреслюють М. Вашуленко, Н. Бібік та Л. Кочина, створюватиме об'єктивні передумови для того, щоб запобігти перевантаженню учнів, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вивільнити їх для предметів розвивального спрямування [2, 24].

Для здійснення інтеграції в навчанні, на думку Н. Світловської, потрібно створити передумови для розгляду учнями певного об'єкту, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання [14, 59].

Сучасний етап розробки проблеми засвідчується різними способами інтеграції. Це, перш за все, об'єднання кількох навчальних дисциплін в єдиний предмет. Цікавими є результати вивчення світового педагогічного досвіду: характерною рисою початкової школи більшості зарубіжних країн стало навчання за інтегрованими курсами. Так, скажімо, читання, письмо, усне мовлення об'єднані в «мистецтво мовлення», відомості з історії, географії – у суспільствознавство і т.д. Як бачимо, ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною у світі. Її освоєння дає можливість формувати в учнів нові знання, що характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості і системності.

Отже, інтеграція передбачає системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках, ліквідує незнання тих прогалин, які мали місце при диференційованих знаннях з основ наук у початковій школі, орієнтує на формування в учнів якісно нових уявлень на стику традиційних знань з окремих предметів, викликає зацікавленість, сприяє розвитку здібностей учня, вдосконаленню їхньої мовленнєвої культури, фор-

муванню цілісного, достоту наукового знання про людину й про світ, у якому вона живе; стимулює інтелектуальну активність у період становлення особистості.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає в тому, що предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей [7, 61].

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Він забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування [7, 60–61].

Аналіз науково-методичних досліджень з окресленої проблеми свідчить, що інтеграція в дидактиці розглядається у двох аспектах: як мета навчання, що передбачає створення цілісної уяви про навколишній світ як єдине ціле, у якому всі елементи взаємозв'язані; як засіб навчання, що орієнтований на зближення предметних знань, встановлення між ними взаємозв'язків.

Основними дидактичними принципами, які забезпечать інтеграцію завдань з мови й читання, за М. Вашуленком, є такі: постійний взаємозв'язок теоретичних відомостей (знань) з їх застосуванням; мовні знання в системі опанування мови є не самоціллю, а важливим засобом формування, вираження й удосконалення думки; активний характер навчання: опанування мови має стати активним процесом, який забезпечить органічне поєднання всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання й письмо; мовні знання, мовленнєві уміння й навички, в тому числі й з читання переказ прочитаного, необхідно розглядати як умову й компонент розвивального навчання [3, 15].

Навчальний матеріал зінтегрованого змісту характеризується значним освітнім, розвивальним і виховним потенціалом, який здійснюється не стихійно, а за певних дидактичних умов:

- правильне визначення міжпредметних багатоаспектних об'єктів для вивчення (орієнтиром можуть бути вміщені в програмі вказівки щодо реалізації міжпредметних зв'язків);
- узгодження дій учителів і учнів у процесі уроку; активізація пізнавальної діяльності цих дій на всіх його етапах, урізноманітнення форм навчальної діяльності, забезпечення наступності і перспективності між ними;
- постійний зворотний зв'язок і використання його даних для операційного регулювання педагогічного процесу.

Отож значна увага відводиться інтегрованому вивченню предметів за галузями знань у початковій школі, оскільки, як зазначає М. Вашуленко, для цього існують об'єктивні причини й передумови, зокрема:

- необхідність усунути переваженість дітей;
- скоротити кількість навчальних годин протягом тижня і вилучені години віддати для предметів розвивально-виховного циклу;

• інтегрований курс у початкових класах може без додаткових витрат вести сам учитель початкових класів, оскільки йому доводиться навчати школярів цих предметів у традиційній ізоляції (на відміну від старших класів, де інтеграція курсів вимагає перебування вчителя, наповнення його знаннями з іншого предмета, що інтегрують з тим, який він викладає) [3, 15-16].

Реалізація ідеї створення інтегрованих навчальних курсів, як зазначає С. Ілляш, досить складна.

По-перше, треба визначитися, яким чином методично подавати дитині цю цілісну картину світу. Тут необхідно з'ясувати, перш за все, її межі, рівні, складові компоненти, структуру, оскільки ми маємо справу з фактом вікових психологічних можливостей школярів у засвоєнні тих чи тих наукових знань.

По-друге, відповідно до цієї мети потрібно скоригувати форму подання системи наукових знань в інтегрованих навчальних курсах.

По-третє, цілісну картину світу необхідно спроектувати в систему понять і фактів, які б містилися в дидактично оформленому вигляді в кожному навчальному предметі, більше того, у методичних розробках уроків за темою, що вивчається [7, 63–64].

Однак треба відрізнити уроки інтегрованого змісту з навчальних дисциплін від використання міжпредметних зв'язків, оскільки міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це – окремі короткочасні моменти уроків, які сприяють глибшому осмисленню конкретного поняття [11, 181].

Проблема інтеграції охоплює широке коло питань. Ми зупинимось на інтегрованому вивченні предметів за галузями знань (українська мова й читання), тому що здійснювати реформу освіти неможливо без кардинальних змін у ставленні до мови, як форми людської свідомості, як способу відображення себе й світу. Загальновідомо, що із системи наук, які відтворювали цілісну картину світу (філософія, піїтика, риторика, граматики), для сучасних дітей залишилась лише граматики, яка, на відміну від традиційної (описової), має функціональний характер. Сучасна школа повинна вчити дітей мистецтву спілкування, формувати в них уміння й навички користування певними комунікативними моделями відповідно до мети та ситуацій спілкування. Саме цьому і сприятиме інтегроване вивчення предметів за галузями знань.

Як ми вже зазначали, важливим напрямком здійснення інтеграції у початковій школі є об'єднання двох важливих предметів – читання й рідної мови в один інтегрований – рідне слово. На нашу думку, створення такої дисципліни дасть можливість синтезувати зміст чинної програми з читання та української мови. Для цього необхідно знайти точки дотику для об'єднання за тематичним принципом та видами мовленнєвої діяльності, визначити теми для читання, дібрати тексти різних видів, типів, стилів та художніх жанрів з дитячої художньої літератури, які ілюструють різні мовні явища та факти. Потрібно розробити методичний апарат до роботи над літературознавчим аналізом текстів та для формування в учнів умінь і навичок повноцінних якостей читання. Окрім того, варто дібрати невеликі за обсягом тексти для ілюстрації мовного матеріалу, розробити завдання до них з урахуванням принципів систематизації й доступності для учнів початкових класів. На основі цього створити модель навчального посібника інтегрованого вивчення предметів за галузями знань.

У посібнику «Рідне слово в рідній школі. Інтегроване вивчення читання та української мови в 2 класі» продемонстровано новий підхід до вивчення рідної мови через синтез знань та за видами мовленнєвої діяльності молодших школярів – аудіювання,

Філь Г., Жигайло М. Інтегроване вивчення предметів гуманітарного...

говоріння, читання і письмо. В основу синтезу знань учнів початкових класів покладено цілісний характер творів для читання з урахуванням мовних понять і явищ. У ньому змодельовано інтегровані уроки читання й української мови для другокласників. Під час читання формуватимуться читацькі вміння й навички, уміння молодших школярів орієнтуватися в змісті й структурі прочитаного та в мовному оформленні. Для вивчення української мови пропонуються завдання на сприйняття, відтворення і творчість [9; 10].

На інтегрованих уроках здійснюється трансформація знань основ наук з однієї галузі до іншої. Такі уроки допоможуть учителеві розвивати інтерес і потребу в учнів молодшого шкільного віку системного підходу до тексту, застосовувати по-новому отриману інформацію, усвідомлювати її значущість, що сприятиме поглибленню в другокласників знань з української мови й читання.

Висновки. Інтегроване вивчення предметів гуманітарного циклу за галузями знань уможливило систематичну роботу над текстами різних жанрів – художніх, науково-популярних, публіцистичних, які інформативно збагачують другокласників та слугують основою для різнобічного аналізу й узагальнення фонетичних, лексичних і граматичних явищ в їх органічних взаємозв'язках. При цьому здійснюється формування мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів. Такий підхід сприяє розширенню рамок аналізу навчальних текстів, значною мірою полегшує діяльність учнів при доборі виразних лексичних засобів для вираження думки та побудови зв'язних текстів-описів, розповідей, міркувань. На інтегрованих уроках встановлюються міжпредметні зв'язки між формальними образами слів і їх лексичним значенням, виявляється співвідношення між словами та предметами, явищами навколишньої дійсності, що сприяє забезпеченню засвоєння нових лексем з опорою на власний мовленнєвий досвід.

Інтегровані уроки мають потенційні можливості інтелектуального розвитку молодших школярів, дають можливість продуктивно використовувати навчальний час, заглиблюватись у сутність виучуваного матеріалу, висвітлювати його з усіх сторін, усвідомлювати його прикладне значення. У процесі дослідження окресленої проблеми визначено ряд питань, що потребують подальшого вивчення: необхідно закласти моделі посібників, підручників інтегрованого змісту з основ наук, що відповідатимуть віковому цензу дітей (шести-дев'ятирічного віку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива / І. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 5–6.
2. Вашуленко М. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математика, навколишній світ) / М. Вашуленко, Н. Бібік, Л. Кочина // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С. 24–30.
3. Вашуленко М. Інтегрування завдань з рідної мови й читання / М. Вашуленко // Початкова школа. – 1994. – № 6. – С. 13–16.
4. Вернадский В. Размышление натуралиста / В. Вернадский. – М. : Наука, 1975. – Кн. 2. – С. 54.
5. Зимульдінова А. Інтегроване вивчення предметів за галузями знань : навч. пос. / А. Зимульдінова. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2011. – 86 с.
6. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання / М. Іванчук // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 10–12.
7. Ілляш С. Інтегрований підхід до навчання у початковій школі, його педагогічна цінність / С. Ілляш // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць мол. вчених Дрогобицького держ. пед. універ. ім. І. Франка / [ред.-упор. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – Вип. 6. – Ч. II. – С. 57–65.
8. Колягин Ю. Интеграция школьного обучения / Ю. Колягин, О. Алексеенко // Начальная школа. – 1990. – № 9. – С. 28–29.

9. Луцик Д. Рідне слово в рідній школі. Інтегроване вивчення читання та української мови в 2 класі / Д. Луцик, А. Зимульдінова, Г. Філь, О. Химин. – Дрогобич : КП «Дрогобицька міська друкарня», 2003. – Ч. I. – 187 с.
10. Луцик Д. Рідне слово в рідній школі. Інтегроване вивчення читання та української мови в 2 класі / Д. Луцик, А. Зимульдінова, Г. Філь, О. Химин. – Дрогобич : КП «Дрогобицька міська друкарня», 2004. – Ч. II. – 311 с.
11. Реведжук Г. Інтегровані уроки з мови як засіб збагачення мовлення учнів початкових класів / Г.Реведжук // Науковий вісник Х : зб. наук. праць студ. пед. фак. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – С. 180–185.
12. Рудницька О. Інтегрований підхід до формування в учнів цілісної художньої картини світу / О. Рудницька // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 28–29.
13. Савченко О. Дидактика початкової школи : підручник [для студ. пед. факульт.] / О. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
14. Светловская Н. Об интеграции как методическом явлении и ее возможностях в начальном обучении / Н. Светловская // Начальная школа. – 1990. – № 5. – С. 58–59.

REFERENCES

1. Beh I. Integracija jak osvitnja perspektiva / I. Beh // Pochatkova shkola. – 2002. – № 5. – S. 5–6.
2. Vashulenko M. Programa integrovanogo kursu (navchannja gramoti, matematika, navkolishnij svit) / M. Vashulenko, N. Bibik, L. Kochina // Pochatkova shkola. – 2001. – №8. – S. 24–30.
3. Vashulenko M. Integruvannja zavdan' z ridnoji movi j chitannja / M. Vashulenko // Pochatkova shkola. – 1994. – № 6. – S. 13–16.
4. Vernadskij V. Razmyshlenie naturalista / V. Vernadskij. – M. : Nauka, 1975. – Kn. 2. – S. 54.
5. Zimul'dinova A. Integrovane vivchennja predmetiv za galuzjami znan' : navch. pos. / A. Zimul'dinova. – Drogobich : RVV DDPU im. I. Franka, 2011. – 86 s.
6. Ivanchuk M. Integrovaniy urok jak specifichna forma organizaciji navchannja / M. Ivanchuk // Pochatkova shkola. – 2004. – № 5. – S. 10–12.
7. Iljash S. Integrovaniy pidhid do navchannja u pochatkovij shkoli, jogo pedagogichna cinnist' / S. Iljash // Aktual'ni pitannja gumanitarnih nauk : mizhvuzivs'kij zb. nauk. prac' mol. vchenih Drogobic'kogo derzh. ped. univer. im. I. Franka / [red.-upor. V. Il'nic'kij, A. Dushnij, I. Zimomrja]. – Drogobich : Posvit, 2013. – Vip. 6. – Ch. II. – S. 57–65.
8. Koljagin Ju. Integracija shkol'nogo obuchenija / Ju. Koljagin, O. Alekseenko // Nachal'naja shkola. – 1990. – № 9. – S. 28–29.
9. Lucik D. Ridne slovo v ridnij shkoli. Integrovane vivchennja chitannja ta ukraïns'koï movi v 2 klasi / D. Lucik, A. Zimul'dinova, G. Fil', O. Himin. – Drogobich : KP «Drogobic'ka mis'ka drukarnja», 2003. – Ch. I. – 187 s.
10. Lucik D. Ridne slovo v ridnij shkoli. Integrovane vivchennja chitannja ta ukraïns'koï movi v 2 klasi / D. Lucik, A. Zimul'dinova, G. Fil', O. Himin. – Drogobich : KP «Drogobic'ka mis'ka drukarnja», 2004. – Ch. II. – 311 s.
11. Revedzhuk G. Integrovani uroki z movi jak zasib zbagachennja movlennja uchniv pochatkovih klasiv / G.Revedzhuk // Naukovij visnik H : zb. nauk. prac' stud. ped. fak. – Drogobich : Posvit, 2013. – S. 180–185.
12. Rudnic'ka O. Integrovaniy pidhid do formuvannja v uchniv cilisnoji hudozhn'oji kartini svitu / O. Rudnic'ka // Pochatkova shkola. – 2002. – № 5. – S. 28–29.
13. Savchenko O. Didaktika pochatkovoji shkoli : pidruchnik [dlja stud. ped. fakul't.] / O. Savchenko. – K. : Abris, 1997. – 416 s.
14. Svetlovskaja N. Ob integracii kak metodicheskom javlenii i ee vozmozhnostjah v nachal'nom obuchenii / N. Svetlovskaja // Nachal'naja shkola. – 1990. – № 5. – S. 58–59.

Статтю подано до редакції 11.02.2015 р.